

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการดำรงชีวิตของบุคคลภายในสังคมต้องมีปฏิสัมพันธ์ (Interaction)

เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ลอเออร์และแฮนเดล (Lauer & Handel 1977 : 41) กล่าวว่าปฏิสัมพันธ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไป ซึ่งมีอิทธิพลย้อนกลับต่อพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกมา (Reciprocally Influenced) เช่นเดียวกับที่ฮอลันเดอร์ (Hollander 1981 : 320) อธิบายว่าปฏิสัมพันธ์เป็นความสัมพันธ์เบื้องต้นที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปเกิดเป็นพฤติกรรมที่มีความสัมพันธ์ร่วมกัน (Interdependence) ทั้งนี้การแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน และเกิดควบคุมคู่ไปกับการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลอีกด้วย ดังที่ สตรองแมน (Strongman 1978 : 205) กล่าวไว้ว่าเมื่อใดที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นไม่ว่าจะเป็นลักษณะของการเผชิญหน้าหรือไม่ก็ตาม การแสดงออกของอารมณ์ย่อมเกิดขึ้นโดยที่บุคคลจะสังเกต พิจารณาลักษณะการแสดงออกที่ผู้อื่นปฏิบัติต่อตนเอง นำไปสู่พฤติกรรมตอบสนอง เกิดเป็นปฏิกริยาโต้ตอบระหว่างบุคคล ดังนั้นการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลจึงเป็นสิ่งเร้าที่ทำให้เกิดปฏิกริยาตอบสนองระหว่างบุคคลตลอดเวลา เพื่อที่จะเข้าใจสาเหตุของการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล เราจะต้องพิจารณาสถานการณ์ที่เกิดอารมณ์ขึ้นว่าบทบาทของบุคคล และบทบาทระหว่างบุคคลเป็นอย่างไร นอกจากนั้นจะต้องคำนึงถึงวัฒนธรรมในแต่ละสังคมอีกด้วย

เมื่อพิจารณาความเกี่ยวพันระหว่างช่วงวัยกับการแสดงออกทางอารมณ์ จะเห็นได้ว่าช่วงระยะวัยรุ่นเป็นระยะของการเปลี่ยนแปลง (Transition) จากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านร่างกาย อารมณ์ ความคิด ซึ่งส่งผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกต่าง ๆ ฉะนั้นวัยรุ่นจำเป็นต้องปรับตัวให้เหมาะสมกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยที่เขจะต้องสังเกต และเรียนรู้สังคมรอบข้าง เพื่อใช้เป็นแนวทางของการประพฤติปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่ตนอาศัย สำหรับการศึกษารื่องการแสดงออกทางอารมณ์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันตามการรับรู้ของช่วงวัยดังกล่าวย่อมทำให้เกิดความเข้าใจพฤติกรรมของวัยรุ่น และลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล

ที่เกิดจากการแสดงออกทางอารมณ์ของวัยรุ่น อันจะเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการเรียนรู้บทบาท
ของบุคคลในสังคม

แนวคิดและเหตุผล

อารมณ์ เป็น เรื่องที่นักจิตวิทยาให้ความสนใจศึกษามาเป็นเวลานาน การให้คำจำกัดความ
ตลอดไปถึงแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับอารมณ์จึงมีมากมาย ทั้งนี้มีทฤษฎีเกี่ยวกับการเกิดอารมณ์ซึ่งได้
รับการกล่าวถึงเป็นอย่างมาก คือทฤษฎีของเจมส์-แลงก์ (James-Lange Theory)
ทฤษฎีของแคนนอน-บาร์ด (Cannon-Bard Theory) และทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของ
บริดจส์ (Bridges Theory of Emotional Development)

1. ทฤษฎีการเกิดอารมณ์

1.1 ทฤษฎีของเจมส์-แลงก์ (James-Lange Theory 1884)

วิลเลียม เจมส์ (William James) และคาร์ล แลงก์ (Carl Lange)

ได้เสนอแนวคิดของการเกิดอารมณ์ไว้คล้ายคลึงกัน โดยอธิบายว่าอารมณ์เป็นผลสะท้อนโดยตรงของ
การตอบสนองทางร่างกาย ซึ่งมีระบบประสาทอัตโนมัติ (Autonomic Nervous System)
เป็นกลไกที่สำคัญ (Marx 1976 : 486) ทั้งนี้ขั้นตอนของการเกิดอารมณ์ เริ่มจากการที่บุคคล
รับรู้สถานการณ์ที่เกิดขึ้นเป็นอันดับแรก จากนั้นจะมีปฏิกิริยาตอบสนองทางร่างกาย และในขั้นสุดท้าย
ก็คือเกิดอารมณ์หรือความรู้สึกต่อสถานการณ์ที่เกิดขึ้น เช่นเมื่อเราเห็นเสือ เราจะวิ่งหนี แล้วจึงเกิด
อารมณ์กลัวขึ้น นั่นแสดงว่าอารมณ์ความรู้สึกจะเกิดภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย หรือ
การเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมภายนอก (Sartain, North, Strange and Chapman
1973 : 330)

1.2 ทฤษฎีของแคนนอน-บาร์ด (Cannon-Bard Theory 1927-1934)

วอลเตอร์ แคนนอน (Walter Cannon) และบาร์ด (Bard) ไม่เห็นด้วย
กับขั้นตอนการเกิดอารมณ์ของเจมส์-แลงก์ ทฤษฎีแคนนอน-บาร์ดจึงเสนอว่าอารมณ์เป็นประสบการณ์
ที่เกิดขึ้นตลอดช่วงเวลาหนึ่งของบุคคล ทั้งนี้ประสบการณ์ของอารมณ์จะถูกกระตุ้นจากสิ่งเร้าภายนอก
ไปสู่ระบบความรู้สึก (Sensory System) และขณะเดียวกันนั้นระบบประสาทอัตโนมัติก็จะถูก

กระตุ้นอย่างรวดเร็วด้วยเช่นกัน ทำให้เกิดการตอบสนองทางร่างกายขึ้น ดังนั้นอารมณ์จึงเป็นสิ่งที่เกิดจากการตอบสนองของร่างกายกับประสบการณ์ของอารมณ์ในช่วงเวลาเดียวกัน หรือเป็นการรวมกันระหว่างข้อมูลเกี่ยวกับสรีระของร่างกาย และข้อมูลเกี่ยวกับสถานการณ์ที่กระตุ้นอารมณ์นั้น ข้อมูลที่ประกอบกันขึ้นมาจึงจะเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นตัวกำหนดธรรมชาติ และระดับความเข้มของอารมณ์ที่เกิดขึ้นด้วย

โดยสรุปแล้ว จะเห็นได้ว่าอารมณ์เป็นภาวะที่เกิดจากการรวมกันขององค์ประกอบ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่ องค์ประกอบด้านสิ่งเร้าภายนอก (Stimulus Factors) ที่ส่งผลต่อระบบความรู้สึกของบุคคล องค์ประกอบด้านสรีระ (Physiological Factors) ที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางร่างกายของบุคคล และองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจ (Cognitive Factors) เกี่ยวข้องกับความจำ และประสบการณ์ในอดีตของบุคคลซึ่งมีผลต่อการประเมินสถานการณ์ที่เกิดขึ้น (Hilgard, Atkinson & Atkinson 1979 : 335)

1.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของบริดจส์ (Bridges' Theory of Emotional Development)

บริดจส์กล่าวถึงพัฒนาการทางอารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งพัฒนาการทางอารมณ์ระหว่าง 2 ปีแรกของชีวิต ทารกแรกเกิดจะมีภาวะอารมณ์ตื่นตัว (Excitement) ตอบสนองต่อสิ่งเร้ารอบข้าง อารมณ์ตื่นตัวนี้จะพัฒนาไปเรื่อย ๆ และนำไปสู่อารมณ์ระทึก 2 ด้าน คืออารมณ์พอใจเป็นสุข (Delight) กับอารมณ์ไม่พอใจเป็นทุกข์ (Distress) โดยที่เด็กจะแสดงอารมณ์พอใจออกมาด้วยการผ่อนคลาย (Relax) การยิ้ม การออกเสียงตอบสนองต่อสถานการณ์ที่หาพอใจ ส่วนอารมณ์ที่ไม่พอใจเด็กจะแสดงออกมาด้วยการร้องไห้ อายุประมาณ 6 เดือนอารมณ์ไม่พอใจจะแยกออกมาเป็นอารมณ์อื่น ๆ คืออารมณ์กลัว ขยะแขยง และโกรธ เมื่ออายุประมาณ 12 เดือนอารมณ์พอใจก็จะแยกออกมาเป็นอารมณ์ย่อย ๆ คืออารมณ์ร่าเริงยินดี (Elation) ต่อเหตุการณ์หรือสิ่งของ อารมณ์รัก (Affection) ต่อผู้อื่น อายุ 18 เดือน อารมณ์ไม่พอใจจะแสดงออกมาเป็นอารมณ์อิจฉา (Jealousy) ส่วนอารมณ์พอใจจะตอบสนองในทางบวกต่อผู้ใหญ่และเด็กคนอื่น ประมาณ 24 เดือน หรือ 2 ขวบ เด็กจะแสดงอารมณ์สนุกสนาน (Joy) ที่เป็นส่วนหนึ่งของอารมณ์พอใจ

นอกจากนี้บริดจส์ยังได้ระบุเพิ่มเติมว่า เมื่ออายุ 5 ขวบ อารมณ์ไม่พอใจจะทำให้เกิดอารมณ์ย่อยอื่น ๆ คือ ความรู้สึกอาย (Shame) วิตกกังวล (Anxiety) ผิดหวัง (Disappointment) และริษยา (Envy) ส่วน อารมณ์พอใจของเด็กรวัยนี้จะแสดงออกมาในรูปของการมีความหวัง และความรักต่อผู้ปกครอง โดยสรุปแล้วอารมณ์แต่ละชนิดจะได้รับการพัฒนา มาตั้งแต่วัยแรกของชีวิตเรื่อยไปจนกระทั่งอายุ 2 ขวบ กล่าวได้ว่าช่วง 2 ขวบแรกอารมณ์เป็น เรื่องของวุฒิภาวะที่ส่งผลให้เด็กมีการแสดงออกทางอารมณ์คล้ายคลึงกัน แต่เมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ บริดจส์กล่าวว่า คนเราจะมีการแสดงออกทางอารมณ์แตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับวุฒิภาวะ และการเรียนรู้ ในช่วงวัยเด็กและวัยรุ่นของแต่ละบุคคล (Thompson 1962 : 282-285)

2. คุณลักษณะของอารมณ์ 3 ประการ (Thred Aspects of Emotion)

ซาเทินและคณะ (Sartain et al 1973 : 332-338) ระบุว่าอารมณ์ของบุคคลที่เกิดขึ้นทั้งหมดนั้น จะมีคุณลักษณะร่วมกันอย่างน้อย 3 ประการได้แก่ การเปลี่ยนแปลงทางสรีระ (Physiological Changes) พฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ (Behavioral Expression of Emotion) และประสบการณ์ทางอารมณ์ (Emotional Experiences)

2.1 การเปลี่ยนแปลงทางสรีระ (Physiological Changes)

ขณะที่บุคคลเกิดอารมณ์ใด ๆ ขึ้นมา ย่อมมีการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเกิดขึ้นภายในร่างกาย ซึ่งการเปลี่ยนแปลงทางสรีระจะเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการเกิดอารมณ์ โดยที่การเปลี่ยนแปลงทางสรีระจะมีความแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับประเภทของอารมณ์ และระดับความเข้มของอารมณ์ ทั้งนี้เราสามารถที่จะวัดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระของบุคคลได้จากสิ่งต่อไปนี้คือ

2.1.1 อัตราการเต้นของหัวใจ และความตึงโลหิต เช่นเมื่อบุคคลเกิดอารมณ์โกรธ หรือกลัวมาก ย่อมทำให้กล้ามเนื้อหัวใจบีบตัวมากขึ้น ส่งผลให้การเต้นของหัวใจรวดเร็วขึ้น สำหรับความตึงโลหิตก็มีการเปลี่ยนแปลงเสมอโดยสัมพันธ์กับระดับความเข้มของอารมณ์ของบุคคล

2.1.2 อัตราการหายใจ อัตราการหายใจเป็นดัชนีที่สำคัญประการหนึ่งของสภาวะอารมณ์ จะเห็นได้จากลักษณะการหายใจเข้า การหายใจออก หรือการถอนหายใจที่สะท้อนถึงสภาวะอารมณ์บางอย่างที่บุคคลรู้สึกขณะนั้น

2.1.3 การเปลี่ยนแปลงอื่น ๆ ของร่างกาย เช่นเมื่อบุคคลเกิดความ รู้สึกขวยเขิน หรืออาย มักจะมีใบหน้าแดงเข้มขึ้น หรือเมื่อเกิดอารมณ์กลัว ก็อาจจะมีอาการขนลุก พองขึ้น 1 เป็นต้น

จากหลักการเปลี่ยนแปลงทางสรีระเมื่อเกิดอารมณ์ต่าง ๆ นั้น ทำให้เกิดการคิดค้น เครื่องมือสืบเท็จขึ้น (Lie Detector) โดยเชื่อว่าการตอบสนองทางอารมณ์สามารถวัดได้ จากการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ จะเริ่มดำเนินการโดยหาเส้นฐาน (Baseline) ของการตอบสนองทางอารมณ์ขณะที่บุคคลอยู่ในสภาพผ่อนคลาย (Relax) เป็นอันดับแรก จากนั้นผู้ดำเนินการจะถามคำถามทั่ว ๆ ไปและผู้ตอบต้องตอบว่าใช่ หรือไม่ใช่ ระหว่างข้อคำถาม ดังกล่าวก็จะมีคำถามวิกฤต เกี่ยวกับขบวนการสืบเท็จแทรกอยู่ด้วย ซึ่งผู้คิดค้นมีสมมติฐานว่าผู้กระทำผิด จะมีการตอบสนองทางสรีระในระดับสูงขณะที่ตอบคำถามวิกฤต ทั้งนี้การตอบสนองทางสรีระจะ ปรากฏเป็นเส้นกราฟที่ผู้เชี่ยวชาญสามารถจะแปลความได้ว่ามีความผิดประติง กิดขึ้นที่ข้อคำถาม วิกฤตหรือไม่อย่างไร

2.2 พฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ (Behavioral Expression of Emotion)

เมื่อบุคคลเกิดอารมณ์ขึ้น นอกจากจะวัดได้จาก การเปลี่ยนแปลงทางสรีระแล้ว ยังสังเกตได้จากพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลด้วย คือ

2.2.1 การแสดงออกทางสีหน้า นักจิตวิทยาให้ความสนใจศึกษากันมาก และพบว่า การแสดงออกทางสีหน้า เป็นสิ่งที่มีความหมายสำคัญ ซึ่งในแต่ละวัฒนธรรมจะรับรู้อารมณ์ ที่ปรากฏทางสีหน้าได้ใกล้เคียงกัน เช่นการทดลองของ เอคแมน และฟรีแมน ให้กลุ่มตัวอย่างจาก ทั้ง 5 วัฒนธรรม ได้แก่ สหรัฐอเมริกา บราซิล ฮิลี อาร์เจนตินา และญี่ปุ่น ดูภาพถ่ายของการแสดง ออกทางสีหน้าของอารมณ์ดีใจ โกรธ เศร้า ขยะแขยง กลัว และประหลาดใจ ผลพบว่ากลุ่มตัวอย่าง สามารถระบุอารมณ์ที่ปรากฏทางสีหน้าได้ใกล้เคียงกัน นอกจากนี้เมื่อทดลองกับกลุ่มตัวอย่างที่เป็น ชนพื้นเมืองในนิวกินี ซึ่งไม่เคยติดต่อหรือรับรู้วัฒนธรรมของชาวตะวันตกชาติใด ๆ เลย ผลการ ทดลองก็สอดคล้องกับการทดลองครั้งแรก โดยพบว่าชนพื้นเมืองสามารถตัดสินอารมณ์ที่ปรากฏทาง สีหน้าได้ถูกต้อง (Ekman & Friesen 1975 cited by Hilgard et al 1979 : 340)

2.2.2 การแสดงออกทางเสียง เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าเสียงหัวเราะ ย่อมแสดงถึงอารมณ์ดีใจ สุกสนาน ในขณะที่เสียงร้องไห้มักเกิดจากอารมณ์เศร้า เสียใจ หรือโกรธ เป็นต้น นอกจากนี้ระดับเสียงที่บุคคลแสดงออกมาก็มักจะมีส่วนสัมพันธ์กับอารมณ์ที่เกิดขึ้นอีกด้วย

2.3 ประสบการณ์ทางอารมณ์ (Emotional Experiences)

การรับรู้อารมณ์ที่เกิดขึ้นของบุคคลย่อมแตกต่างกัน ซึ่งส่วนหนึ่งมาจากประสบการณ์ส่วนตัวของบุคคล หรือกล่าวได้ว่าประสบการณ์ส่วนตัวหมายถึงความรู้สึก (Feeling) ที่ทำให้อารมณ์ที่เกิดขึ้นเป็นความรู้สึกพอใจ หรือความรู้สึกว่าคงไม่พอใจ ฉะนั้นประสบการณ์ของอารมณ์จึงมีส่วนกำหนดประเภทของอารมณ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล

3. ประเภทของอารมณ์

การแบ่งประเภทของอารมณ์ก็ยังคงมีความหลากหลาย เช่นเดียวกับคำจำกัดความ และแนวคิดทฤษฎีต่าง ๆ เกี่ยวกับอารมณ์ ทั้งนี้เพราะประเภทของอารมณ์แต่ละชนิดขึ้นอยู่กับ การรับรู้ของแต่ละบุคคล ประสบการณ์ที่ได้รับตลอดไปถึงวัฒนธรรมของแต่ละสังคม อย่างไรก็ตามมีผู้แบ่งประเภทของอารมณ์ได้อย่างสนใจดังนี้คือ

3.1 โคล (Cole 1948 : 120-139) เสนอแนะวิธีแบ่งประเภทของอารมณ์โดยพิจารณาจากพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกเมื่อเกิดอารมณ์ต่าง ๆ ขึ้น สามารถแบ่งเป็น 3 ประเภทคือ

3.1.1 อารมณ์ที่นำไปสู่พฤติกรรมก้าวร้าว (Aggressive Behavior) ได้แก่ โกรธ ริษยา (Envy) เกลียดหรือเคียดแค้น ฯลฯ

3.1.2 อารมณ์ที่นำไปสู่พฤติกรรมยับยั้ง หรือปกป้อง (Inhibitory or Defensive Behavior) ได้แก่ ก้าวร้าว กังวลใจ (Anxiety) เสียใจ ฯลฯ

3.1.3 อารมณ์ที่นำไปสู่พฤติกรรมสนุกสนานรื่นเริง (Joyous Behavior) ได้แก่ ตีใจ ตื่นเต้น (Excite) อารมณ์รักพอใจ ฯลฯ

3.2 ทอมกินส์ (Tomkins 1962, 1970) อธิบายว่าอารมณ์พื้นฐานของมนุษย์ มี 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ อารมณ์ทางบวก และ อารมณ์ทางลบ ซึ่งสามารถแบ่งแยกย่อยได้อีก 8 ประเภทคือ อารมณ์ทางบวก 3 ประเภท หมายถึงความสนใจ (Interest) ประหลาดใจ

(Surprise) และสนุกสนาน (Joy) สำหรับอารมณ์ต่างลบ 5 ประเภท หมายถึง
 ปวดร้าว (Anguish) กลัว (Fear) ละอาย (Shame) ขยะแยะง (Disgust)
 และขุ่นเคือง (Rage) โดยที่อารมณ์ทั้ง 8 ประเภทจะเป็นปฏิกิริยาการตอบสนองที่เกิดขึ้นโดย
 ก่าเน็ด (Innately Patterned Response) ต่อสิ่งเร้าที่แน่นอน และแสดงออกโดย
 ผ่านปฏิกิริยาทางร่างกายที่แตกต่างกัน โดยเฉพาะการแสดงออกทางสีหน้า (Tomkins cited
 by Plutchik 1980 a : 44)

3.3 พลุทซึค (Plutchik 1980 b : 70-78) แบ่งอารมณ์พื้นฐานออกเป็น
 8 ประเภท โดยอาศัยการรวบรวมจากการศึกษาเกี่ยวกับอารมณ์ของตนเอง นักวิจัยอื่น ๆ และ
 ข้อมูลการศึกษาเชิงประจักษ์ ซึ่งการแบ่งอารมณ์ทั้ง 8 ประเภทนี้แสดงถึงความคงที่ภายใน และ
 ครอบคลุมอารมณ์ต่าง ๆ และบุคลิกภาพของบุคคลได้เป็นอย่างดี อารมณ์ดังกล่าวได้แก่ กลัว
 ประหลาดใจ เคঁร่า ขยะแยะง โกรธ คาดหวัง (Anticipation) สุกสนาน และยอมรับ
 (Acceptance)

จากการแบ่งประเภทของอารมณ์ที่กล่าวไปข้างต้น ต่างก็แบ่งอารมณ์โดยคำนึงถึง
 พฤติกรรมการแสดงออกที่เกิดขึ้นจากอารมณ์ของบุคคลในชีวิตประจำวัน การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยได้
 แบ่งประเภทของอารมณ์ออกเป็น 3 ประเภท เช่นเดียวกันงานวิจัยของ กฤตยา อารยะศิริ
 (2523) ที่ศึกษาการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลต่างสถานภาพ
 และต่างสภาพการณ์ทางสังคม อารมณ์ที่ศึกษาได้แก่ อารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจ ทั้งนี้ผู้วิจัย
 ตระหนักว่าอารมณ์ทั้ง 3 ประเภทเป็นอารมณ์ที่บุคคลสามารถรับรู้ได้อย่างชัดเจน ไม่เป็นอารมณ์
 ที่คาบเกี่ยวกับอารมณ์ประเภทอื่น ๆ และยังเป็นอารมณ์ที่เกิดขึ้นโดยทั่วไปเมื่อมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้น
 ระหว่างบุคคล

4. แนวคิดเกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์

จากทฤษฎีพัฒนาการทางอารมณ์ของบริดจส์ แสดงให้เห็นว่าอารมณ์เป็นเรื่องของวุฒิภาวะ
 ที่ส่งผลให้เด็กมีรูปแบบการแสดงออกทางอารมณ์คล้ายคลึงกันในแต่ละระดับอายุ และจากการศึกษา
 การแสดงออกทางอารมณ์ของเด็กที่ตาบอดมาตั้งแต่กำเนิด พบว่าเด็กเหล่านี้จะแสดงอารมณ์ต่าง ๆ
 ออกมาทางสีหน้า กิริยาท่าทางได้เช่นเดียวกับเด็กปกติทั่วไป และยังเป็นไปตามระดับพัฒนาการ
 เช่นเดียวกันด้วย การศึกษาเกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์เป็นที่น่าสนใจของชาร์ล ดาร์วิน

(Charles Darwin 1872) มากทำให้เขามุ่งศึกษาการแสดงออกทางอารมณ์ของมนุษย์และสัตว์ และเขียนออกมาเป็นหนังสือวิวัฒนาการทางอารมณ์ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดี คือ The Expression of Emotions in Man and Animals ซึ่งโดยสรุปแล้วเขาเชื่อว่าวิธีการแสดงออกทางอารมณ์ของมนุษย์เป็นมรดกที่ตกทอดกันมาเพื่อความอยู่รอดของชีวิต (Hilgard et al 1979 : 339) อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี แม้ว่าการแสดงออกทางอารมณ์จะเป็นสิ่งที่มีมาตั้งแต่กำเนิด แต่คนเราจำเป็นต้องปรับการแสดงออกทางอารมณ์ไปตามประสบการณ์การเรียนรู้ของแต่ละคน ตลอดไปถึงสถานการณ์ที่กำลังเผชิญขณะนั้นด้วย ตัวอย่างเช่น ในสภาพการณ์ที่ลูกจ้างไม่พอใจนายจ้าง เขาจำเป็นต้องปิดบังอารมณ์ที่แท้จริงเมื่ออยู่ต่อหน้านายจ้าง เพราะถ้าเขาแสดงกิริยาอาการไม่พอใจออกมาย่อมเป็นผลเสียต่อตัวเขา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่านอกจากที่การแสดงออกทางอารมณ์จะเป็นเรื่องของวิวัฒนาการแล้ว ยังมีความเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ภายในสังคมด้วย การศึกษาค้นคว้าวิจัยได้อาศัยแนวคิดเกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์ 3 ด้าน คือ แนวคิดด้านวัฒนธรรม (The Cultural Perspectives) แนวคิดด้านความรู้ความเข้าใจ (The Cognitive Perspectives) และทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interactionist Theory) เป็นแนวทางการอธิบายสาเหตุของการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล

4.1 แนวคิดด้านวัฒนธรรม (The Cultural Perspectives)

ระบบสังคมจะดำรงอยู่ได้สมาชิกของสังคมต้องได้รับการตอบสนองทางอารมณ์ ทั้งนี้อารมณ์เป็นสิ่งที่ฝังลึกภายในตัวทุกคน (Hebb & Thompson 1954 cited by Lazarus, Averill & Opton 1970 : 215) อนึ่ง วัฒนธรรมจะมีอิทธิพลต่ออารมณ์ของบุคคลโดยผ่านกระบวนการรับรู้ หรือการประเมินสถานการณ์ที่เราอารมณ์ทำให้เกิดการตอบสนองทางอารมณ์ขึ้น จนเกิดเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ตลอดไปถึงรูปแบบของพฤติกรรมแสดงออกของบุคคลในแต่ละสังคม (Lazarus et al 1970 : 215-217)

การแสดงออกทางอารมณ์ตามแนวคิดนี้ จึงเน้นถึงลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม จะเห็นได้จากการที่บุคคลเรียนรู้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นตั้งแต่วัยแรกของชีวิต ซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกถือ เป็นประสบการณ์ทางอารมณ์ครั้งแรกที่มีผลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล

กล่าวคือการที่แม่เลี้ยงดูหรือปฏิบัติต่อลูกด้วยความรักความเอาใจใส่ย่อมทำให้ลูกมีความสุข เป็น
 ประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดอารมณ์พอใจ เด็กจะแสดงออกด้วยการยิ้ม และหัวเราะตลอดเวลาที่แม่
 ใกล้ชิด ในทางตรงข้ามเด็กจะมีความรู้สึกไม่พอใจ ร้องไห้ก่น เมื่อไม่พบหน้าแม่ สักขณะปฏิสัมพันธ์
 ที่เกิดขึ้นนี้ย่อมส่งผลต่อการเรียนรู้ความแตกต่างในการแสดงออกทางอารมณ์ของเด็ก อย่างไรก็ตาม
 การอยู่อาศัยร่วมกันในสังคม เราจะต้องมีแนวทางการปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับความต้องการของ
 สังคม ทั้งนี้การแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลจะต้องดำเนินไปภายใต้ความสัมพันธ์ระหว่างความ
 ต้องการส่วนตัว กับวัฒนธรรมของสังคม (Alexander 1973 : 183-189) กล่าวได้ว่า
 วัฒนธรรมมีส่วนในการบั้นแต่ง (Shape) การแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล ตัวอย่างเช่น
 การแสดงออกเมื่อเกิดอารมณ์เศร้าเสียใจเนื่องมาจากสูญเสียบุคคลที่รัก ในวัฒนธรรมญี่ปุ่นจะสอนไม่
 ให้แสดงอารมณ์เศร้าใดต่อหน้าคนแปลกหน้า เพราะถือว่าเป็นสิ่งที่น่าอายหากทำให้ผู้อื่นมีอาการ
 เศร้าโศกด้วย ในขณะที่วัฒนธรรมตะวันตกจะตำหนิบุคคลที่ไม่แสดงความรู้สึกเศร้าโศกออกมาว่าเป็นคน
 ที่เย็นชา ไม่มีความเอาใจใส่ต่อสิ่งที่เกิดขึ้น (Lazarus 1975 : 51) และเมื่อพิจารณาถึง
 พฤติกรรมการแสดงออกเมื่อเกิดอารมณ์ต่าง ๆ เช่น การร้องไห้ ซึ่งถือว่าเป็นการแสดงออกของ
 อารมณ์อย่างหนึ่ง และเป็นกันทุกชาติทุกภาษา ทั้งนี้อาจมีความแตกต่างกันไปตามอายุ และเพศ
 อยู่บ้างก็ตาม แต่การร้องไห้มีน้ำตาไหลเมื่อเกิดความเสียใจก็ไม่เหมือนกันทุกสังคม ดังจะเห็นได้
 จากชายไทยหรือชายอเมริกัน ที่มีกฎว่าเวลาเสียใจไม่ควรน้ำตาไหลให้ใครเห็นในที่สาธารณะ
 วันแต่ในกรณีที่มีความสะเทือนใจอย่างรุนแรง อาทิเช่นญาติสนิทตาย พิการ บาดเจ็บสาหัส เป็นต้น
 ในขณะที่ชาวอิตาเลียนจะแสดงออกมาได้ไม่ว่าจะหัวเราะ หรือร้องไห้ สำหรับชาวอเมริกันเชื้อชาติ
 อินเดียนแดงมีกฎว่า ผู้ที่กล้าหาญจะต้องแสดงอาการปิติเมื่อถูกทรมาน และจะผ่านการทดสอบของ
 ฝ่ามือเมื่อไม่แสดงอาการเจ็บปวดให้เห็นเลย (ลูฟตรา ลูภาพ 2523 : 146)

นอกจากนี้ฟริคดา ได้อธิบายถึงกฎของการแสดงออก (Display Rules) ว่าเป็น
 เทคนิคที่บุคคลเรียนรู้จากสังคมตั้งแต่แรกเริ่มของชีวิต เพื่อจัดการและควบคุมการแสดงออก เทคนิค
 ดังกล่าวแบ่งเป็น 4 ประเภทดังนี้คือ

1. การลดความเข้ม (De-Intensity) ของการแสดงออกทางอารมณ์ เช่น
 บางครั้งที่เรารู้สึกตกใจมากเมื่ออยู่กับผู้อื่น เราก็จะพยายามทำให้มองเสมือนว่ามีความตกใจปานกลาง
 หรือเพียงเล็กน้อยเท่านั้น

2. เพิ่มความเข้ม (Over-Intensity) ของการแสดงออกทางอารมณ์ คือ แสดงอารมณ์มากกว่าที่รู้สึกจริงออกมาเพื่อให้อันอื่นสังเกตเห็น

3. ทำให้ดูเหมือนว่าไม่เกิดอารมณ์ (Neutral) หรือปานกลาง

4. ปิดบังความรู้สึกที่แท้จริงให้มากกว่าที่จะทำได้ด้วยการแสดงอารมณ์อื่นมาปิดความรู้สึกที่เกิดขึ้น เช่น แสร้งแสดงว่าตนมีความสุขทั้งที่ตนกำลังรู้สึกกลัว (Frijda 1958 อ้างถึงในภฤตยา อารยะศิริ 2523 : 12-13)

ต่อมาเอกแมน ฟรีเซน และเอลเวอร์ธ (Ekman, Friesen & Ellsworth 1982 17-18) ได้อธิบายกฎของการแสดงออกทางอารมณ์เพิ่มเติมว่า บุคคลจะแสดงอารมณ์ออกมาอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับตัวแปร 4 ประการคือ

1. คุณลักษณะคงที่ของบุคคล เช่น อายุ เพศ ขนาดรูปร่างของบุคคล
2. ลักษณะคงที่ในแต่ละสถานการณ์ พิจารณาจากบรรทัดฐานของสังคม เช่น เมื่อเข้าไปร่วมพิธีแต่งงาน บุคคลจะแสดงออกถึงความปิติยินดี ยิ้มแย้มมากกว่าที่จะแสดงอารมณ์เศร้าสร้อย
3. ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ของบุคคล เช่น บทบาท และทัศนคติของบุคคล
4. ลักษณะที่เปลี่ยนแปลงได้ของสถานการณ์ เช่น การแสดงออกทางสีหน้าเมื่ออยู่ในช่วงการสนทนา การฟัง ฯลฯ

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวคิดด้านวัฒนธรรมมุ่งอธิบายว่าการแสดงออกทางอารมณ์เป็นเรื่องของกระบวนการเรียนรู้ในสังคม โดยมีวัฒนธรรมเป็นตัวกำหนดกฎของการแสดงออกที่แตกต่างกันในแต่ละสังคม ทั้งนี้ลักษณะของปัจเจกบุคคล (Individual) ก็เป็นตัวแปรหนึ่งที่มีผลต่อรูปแบบการแสดงอารมณ์ที่แตกต่างกันในแต่ละบุคคล

4.2 แนวคิดด้านความรู้ความเข้าใจ (The Cognitive Perspectives)

แนวคิดนี้พิจารณาจากธรรมชาติของมนุษย์ ซึ่งในชีวิตประจำวันคนเราจะอาศัยการรับรู้ การคาดคิด และการประเมินสิ่งเร้ารอบตัวอยู่ตลอดเวลา เพื่อที่จะสนองตอบต่อสิ่งเร้า นั้น เช่นเดียวกับอารมณ์ที่เกิดขึ้นจากการรับรู้สิ่งเร้าภายนอก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสรีระ และเกิดอารมณ์ความรู้สึกต่อสถานการณ์ เร้าส่งผลเป็นปฏิกิริยาการตอบสนอง กล่าวได้ว่าอารมณ์เป็น

ภาวะอัตนัย (Subjective) ที่มีกระบวนการคิด (Cognitive Process) เข้ามาเกี่ยวข้อง อาร์โนลด์ (Arnold 1960) และลาซาร์ส (Lazarus 1966, 1968) ได้อธิบายว่าองค์ประกอบที่สำคัญของกระบวนการคิด ได้แก่ การประเมิน (Appraisal) และการประเมินซ้ำ (Reappraisal) ซึ่งทำให้คนเรามีการตอบสนอง หรือแสดงออกทางอารมณ์แตกต่างกัน สามารถแบ่งลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์เป็น 2 ประเภท คือ การแสดงพฤติกรรมที่มีลักษณะของการเข้าหา (Approach) และการแสดงพฤติกรรมที่มีลักษณะของการหลีกเลี่ยง (Avoidance) ต่อสิ่งเร้าที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์ ทั้งนี้การแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลเป็นวิธีการปรับตัวที่มีการประเมินเป็นกลไกสำคัญซึ่งช่วยให้บุคคลแสดงออกได้อย่างเหมาะสม เป็นการดำเนินชีวิตในสังคมโดยปราศจากความรุนแรง และสิ่งไม่พึงปรารถนาต่าง ๆ (Lazarus 1968 cited by Plutchik 1980 a : 40)

นอกจากนี้ลาซาร์สได้อธิบายถึงกระบวนการพื้นฐาน 2 ประการ เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลได้ชัดเจนขึ้นดังนี้คือ

1. การแสดงออกโดยตรง (Direct Actions) เมื่อมีสิ่งเร้าเกิดขึ้นจะต้องมีการประเมินติดตามมา หากเป็นสถานการณ์เร้าที่บุคคลประเมินว่าน่าพอใจ บุคคลจะแสดงอารมณ์ออกมาโดยตรงเพื่อบรรลุเป้าหมายที่ต้องการ แต่ถ้าการประเมินนั้นบุคคลพบว่าสถานการณ์เร้านั้นไม่น่าพอใจ หรือไม่พึงปรารถนา บุคคลจะพยายามลด กำจัดความไม่พึงปรารถนาดังกล่าวด้วยการต่อสู้กับสถานการณ์ หรืออาจจะหลบเลี่ยงจากสถานการณ์นั้นอย่างไรก็ตามหากบุคคลไม่สามารถแสดงอารมณ์ และพฤติกรรมออกมาได้โดยตรง เขาก็จำเป็นต้องประเมินสถานการณ์ซ้ำอีกครั้ง

2. การประเมินซ้ำ (Reappraisal) เป็นกระบวนการที่ย้ำถึงความสำคัญของกระบวนการคิดว่ามีอิทธิพลต่อการกระตุ้น หรือลดการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลได้ ซึ่งการประเมินซ้ำเป็นไปได้ทั้งจากแง่บวกไปหาแง่ลบ หรือเป็นการประเมินจากแง่ลบไปยังแง่บวกโดยสอดคล้องกับธรรมชาติของอารมณ์ที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา กล่าวได้ว่าการแสดงออกทางอารมณ์จะดำเนินไปพร้อมกับวัฏจักรของการประเมิน และการประเมินซ้ำตลอดเวลา เพื่อให้บุคคลสามารถแสดงอารมณ์ออกมาได้ตามความพึงพอใจของตน และมีความเหมาะสมกับสภาพสังคมด้วย

ดังได้กล่าวไปแล้วนั้นแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบของการคิดมีผลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ของคนเรา เช่นเดียวกับแซคเตอร์ และซิงเกอร์ (Schachter & Singer 1962) ที่ให้ความสำคัญต่ออารมณ์ ในฐานะที่เป็นส่วนประกอบร่วมกันระหว่างองค์ประกอบของการคิด กับการตื่นตัวทางสรีระ ซึ่งองค์ประกอบของการคิดเกิดจากการแปลความ (Interpretation) สภาวะอารมณ์ที่เกิดขึ้นโดยบุคคลจะอาศัยข้อมูลที่เป็นประสบการณ์ในอดีตผนวกกับการรับรู้สถานการณ์ที่กำลังเกิดขึ้น เพื่อใช้ในการกำหนดการกระทำและระบุ (Label) ความหมายของอารมณ์ที่เกิดขึ้นกับตน แซคเตอร์และซิงเกอร์ได้ทำการทดลองโดยแบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็นกลุ่มควบคุม และกลุ่มทดลอง กลุ่มควบคุมจะได้รับการฉีดสารละลายซาลิน (Saline Solution) ซึ่งไม่มีผลต่อปฏิกิริยาตอบสนองทางร่างกาย ส่วนกลุ่มทดลองจะได้รับการฉีดสารอดรีนาลีน (Adrenaline) ซึ่งส่งผลทำให้อัตราการเต้นของหัวใจ และอัตราการหายใจเร็วขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลให้กล้ามเนื้อสั่น มีอาการสั่นด้วย การทดลองดังกล่าวผู้ทดลองไม่ได้บอกวัตถุประสงค์ที่แท้จริง บอกแต่เพียงว่าการทดลองนี้เป็นการทดลองประสิทธิภาพของวิตามินชนิดใหม่ว่าจะมีผลอย่างไรต่อสลายตาของบุคคล เมื่อฉีดสารให้แก่กลุ่มตัวอย่างแล้ว ผู้ทดลองได้แบ่งกลุ่มทดลองออกเป็น 3 กลุ่มย่อย คือ

กลุ่มทดลองที่ 1 เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูลที่ถูกต้องว่าสารที่ฉีดเข้าไปนั้น จะมีผลต่อการเพิ่มอัตราการเต้นของหัวใจ อัตราการหายใจ และจะทำให้เกิดอาการสั่นของร่างกายด้วย

กลุ่มทดลองที่ 2 เป็นกลุ่มที่ไม่ได้รับข้อมูลใด ๆ

กลุ่มทดลองที่ 3 เป็นกลุ่มที่ได้รับข้อมูลผิดว่า ยาที่ฉีดเข้าไปนั้นจะมีผลให้เกิดอาการชาหรือปวดศีรษะ

ทั้งนี้ผู้ทดลองตั้งสมมติฐานว่ากลุ่มทดลองที่ 2 และ 3 จะมีความรู้สึกไว (susceptible) ต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งทั้ง 2 กลุ่มนี้จะพยายามมองหาสาเหตุที่ทำให้เกิดการตื่นตัวทางสรีระขึ้น ดังนั้นผู้ทดลองจึงจัดสภาพแวดล้อมขึ้นโดยนำกลุ่มตัวอย่างเข้าไปนั่งพักในห้องที่มืดไว้ เพื่อรอดูฤทธิ์ยาที่ฉีดเข้าไป พร้อมแจกแบบสอบถามให้ประเมินความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตนเอง ภายในห้องพักดังกล่าวผู้ทดลองจัดสภาพแวดล้อมที่ผู้ร่วม (confederate) แสดงกิริยาอาการ 2 อย่างคือ แสดงกิริยาอาการสั่นกล้ามเนื้อแรง โดยร่อนเครื่องบินกระดาษไปมาในห้องพัก และแสดงกิริยาอาการโกรธ ไม่พอใจโดยการฉีกแบบสอบถาม

ระหว่างนี้ผู้ทดลองจะสังเกตพฤติกรรมการแสดงออกของกลุ่มตัวอย่างผ่านกระจกทางเดียว (One-Way Mirror) ผลการทดลองพบว่า กลุ่มควบคุมและกลุ่มทดลองที่ 1 จะได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรมของผู้ัดแนะเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ขณะที่กลุ่มทดลองที่ 2 และ 3 ไม่มีข้อมูลที่สามารถอธิบายภาวะการตื่นตัวทางสรีระของตนได้ ดังนั้นพวกเขาจะสังเกตจากพฤติกรรมของผู้ัดแนะพบว่า พวกเขาจะแสดงกิริยาอารมณ์ความลွ่เมื่อผู้ัดแนะแสดงอาการที่มีความลွ่ เช่นเดียวกับการรับรู้ความไม่พอใจตรงกับการแสดงพฤติกรรมไม่พอใจของผู้ัดแนะ จากผลการทดลองดังกล่าว แอ็คเตอร์ และซิงเกอร์ จึงสรุปว่าบุคคลมีแนวโน้มที่จะประเมินอารมณ์ของตนจากสภาพแวดล้อม ดังนั้นการแสดงออกทางอารมณ์จึงขึ้นอยู่กับ การแปลความสถานการณ์ที่เกิดขึ้น อย่างไรก็ตามการทดลองครั้งนี้ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์มากในประเด็นที่เกี่ยวกับวิธีดำเนินการทดลอง และการใช้สารอดรีนาสิน ซึ่งไม่จำเป็นที่สารดังกล่าวจะออกฤทธิ์ต่อร่างกายของต้นเหมือนกัน นอกจากนี้การทดลองยังไม่ได้ควบคุมตัวแปรของกลุ่มตัวอย่าง กล่าวคือควรที่จะมีการประเมินสภาพอารมณ์ของกลุ่มตัวอย่างก่อนรับการทดลอง เพื่อนำมาใช้เปรียบเทียบกับสภาพอารมณ์ก่อน-หลังการทดลอง เพื่อจะเป็นการยืนยันได้ว่าสภาพอารมณ์ที่เกิดขึ้นหลังการทดลองนั้นเนื่องมาจากเงื่อนไขการทดลองที่ผู้ทดลองสัดกระทำขึ้นจริง แต่กระนั้นก็เป็นที่ยอมรับว่าการทดลองนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของการคิดกับการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล

ต่อมาได้มีการศึกษาว่าการเปลี่ยนแปลงของกระบวนการคิดน่าจะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลด้วย ทดลองโดยให้กลุ่มตัวอย่างดูภาพยนตร์เกี่ยวกับพิธีกรรมที่น่ากลัว และนำสไลด์ของของชนพื้นเมือง ทั้งนี้จะได้ทำการวัดปฏิกิริยาการตอบสนองทางอารมณ์ของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้เครื่องมือ Galvanic Skin Response (GSR) เพื่อแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกทางอารมณ์ที่เกิดจากการกระตุ้นของสิ่งเร้า แบ่งกลุ่มตัวอย่างเป็น 4 กลุ่มคือ

กลุ่มที่ 1 เป็นกลุ่มที่ชมภาพยนตร์ประกอบการบรรยายที่เน้นถึงความโหดร้ายของพิธีกรรม เพื่อทำให้เกิดการปบคั้นทางอารมณ์ (Emotional Stress)

กลุ่มที่ 2 เป็นกลุ่มที่ชมภาพยนตร์ประกอบการบรรยายที่พยายามหลีกเลี่ยงการกล่าวถึงความโหดร้ายของพิธีกรรม

กลุ่มที่ 3 เป็นกลุ่มที่ชมภาพยนตร์ประกอบการบรรยายที่ให้การกระตุ้นต่อผู้ชมว่าพิธีกรรมดังกล่าวนี้เป็นเรื่องของประเพณี ซึ่งเป็นการยอมรับกันทั่วไปของชนพื้นเมือง

กลุ่มที่ 4 เป็นกลุ่มที่ชมภาพยนตร์โดยไม่มีการบรรยายประกอบ

ผลจากการวัดปฏิกิริยาตอบสนองด้วยเครื่องมือ GSR พบว่าการบีบคั้นทางอารมณ์ของกลุ่มตัวอย่างมีระดับแตกต่างกันไป สามารถลำดับจากระดับการบีบคั้นมากไปย้ระดับการบีบคั้นน้อย ดังนี้คือ กลุ่มที่ 1 กลุ่มที่ 4 และกลุ่มที่ 2 กับกลุ่มที่ 3 สรุปได้ว่าการทำให้กลุ่มตัวอย่างมีการคิดที่แตกต่างกันย่อมมีผลต่อปฏิกิริยาตอบสนองทางอารมณ์ของบุคคลด้วย (Hilgard et al 1979 : 336-339)

กล่าวโดยสรุปแล้ว แนวความคิดด้านความรู้ความเข้าใจ มุ่งอธิบายว่าการแสดงออกทางอารมณ์เป็นเรื่องของกระบวนการคิดที่มีความแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคล และมีแนวโน้มโดยทั่วไปว่าบุคคลจะแสดงออกทางอารมณ์เป็น 2 ลักษณะคือ การแสดงออกทางอารมณ์เพื่อเข้าหาสถานการณ์ที่เกิดขึ้นกับการแสดงออกทางอารมณ์เพื่อหลีกเลี่ยงจากสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ทั้งนี้การแสดงออกทางอารมณ์ทั้งสองลักษณะจะเป็นไปเพื่อความอยู่รอดของชีวิตเป็นสิ่งสำคัญ

จากแนวความคิดด้านวัฒนธรรม และแนวความคิดด้านความรู้ความเข้าใจที่นำมาใช้อธิบายสาเหตุของการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลนั้น จะเห็นได้ว่าการแสดงออกทางอารมณ์เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันเริ่มตั้งแต่วัยแรกของชีวิต โดยเป็นไปตามวิถีภาวะทางร่างกาย และการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เกิดขึ้นของแต่ละบุคคล ทั้งนี้การแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลจะเกิดขึ้นภายใต้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล หรือกล่าวได้ว่าการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลจะดำเนินไปพร้อมกับลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล ดังนั้นเพื่อทำให้เกิดความเข้าใจการแสดงออกทางอารมณ์มากขึ้น ผู้วิจัยจะได้กล่าวถึงทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interactionist Theory) ต่อไป

4.3 ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ (Interactionist Theory)

เฮสส์ (Heiss) เป็นนักจิตวิทยาคนหนึ่งที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ ทฤษฎีนี้เป็นปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลกับสถานการณ์โดยขณะหนึ่งที่มีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล โดยทั่วไปลักษณะปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นจะเป็นไปตามการรับรู้ (Perception)

ของแต่ละบุคคล ทฤษฎีปฏิสัมพันธ์มีข้อสมมติเบื้องต้น (Basic Premise) 3 ประการด้วยกัน ดังนี้คือ

1) การที่บุคคลจะปฏิบัติต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งนั้น ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลดังกล่าวได้ให้ความหมายต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างไร นั่นคือการรับรู้ของบุคคลเป็นหัวใจหลักของการมีปฏิสัมพันธ์

2) ความหมายที่บุคคลให้กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะได้อาจมาจากการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล

3) การพิจารณาความหมายหรือความสำคัญต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง บุคคลจะต้องเลือกตรวจสอบ และแปลงข้อมูล (Transform) ที่ได้รับจากสถานการณ์ซึ่งเกิดขึ้นกับตนเอง ก่อนที่จะมีการกระทำออกมา (Heiss 1981 : 2-4)

จากข้อสมมติเบื้องต้นที่กล่าวไปนั้นทำให้นักปฏิสัมพันธ์ (Interactionist)

มองว่าสภาพอารมณ์เกิดจากการประเมินสถานการณ์ หรือเหตุการณ์ที่เราทำสิ่งมีปฏิสัมพันธ์ขณะนั้น และนำไปสู่การรับรู้ความรู้สึกที่เกิดขึ้นกับตนเอง ทั้งนี้จะมีกฎของอารมณ์ (Emotion Rules) เป็นตัวเชื่อมโยงระหว่างการประเมินสถานการณ์กับความรู้สึกที่เกิดขึ้น ซึ่งกฎของอารมณ์จะเป็นแนวทางที่ช่วยให้นักคนมีการแสดงออกทางอารมณ์ที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์ โดยที่กฎของอารมณ์จะเป็นเรื่องเฉพาะสถานการณ์ กล่าวได้ว่าสถานการณ์หนึ่ง ๆ จะมีเอกลักษณ์ (Identity) เฉพาะตน นอกจากนี้กฎของอารมณ์จะมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวัฒนธรรมของแต่ละสังคม และหากผู้ใดในสังคมไม่ปฏิบัติตามกฎของอารมณ์ บุคคลนั้นอาจจะได้รับการลงโทษจากสังคมด้วย ดังจะเห็นได้ว่าเมื่อเราอยู่ในสถานการณ์ที่เครียด ใจกล้า ใจกล้า เช่น การไปร่วมพิธีเผาศพ ก็เป็นที่ยอมรับกันทั่วไป หรือเป็นกฎของอารมณ์อย่างหนึ่งว่าเราจะต้องมีกริยาอาการสงบเสถียร ไม่ส่งเสียงหัวเราะ ลุกกล่นาน แต่เมื่อเราอยู่ในสถานการณ์ที่รื่นเริงยินดี เช่น การไปร่วมพิธีแต่งงาน เราควรจะแสดงกริยาอารมณ์ว่าเรารื่นใจ ซึ่งจะเห็นได้ว่ากฎของอารมณ์เป็นระเบียบปฏิบัติ หรือมารยาททางสังคมที่บุคคลในสังคมต่างยอมรับซึ่งส่งผลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล ทั้งนี้จะต้องพิจารณาสถานการณ์ที่กระตุ้นให้เกิดอารมณ์เป็นสำคัญด้วย (Heiss 1981 : 289-301)

สำหรับแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์ทั้ง 3 ประการที่เล่นอภิปรายนั้น จะเห็นได้ว่าการแสดงออกทางอารมณ์มีความเกี่ยวข้องกับการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล การรับรู้ และการประเมินสถานการณ์ที่เราให้บุคคลมีอารมณ์เกิดขึ้น หรือกล่าวได้ว่าการแสดงออกทางอารมณ์เป็นเรื่องของการเรียนรู้ภายในสังคม โดยที่สังคมมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล เพื่อทำให้เกิดพฤติกรรมแสดงออกที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับร่วมกันระหว่างสมาชิกของสังคม อนึ่ง เมื่อเราพิจารณาแนวคิด และทฤษฎีเกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์ดังกล่าวนี้ สามารถสรุปได้ว่ามีตัวแปรพร้อมที่อิทธิพลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ ได้แก่ สถานการณ์ (Situation) ที่บุคคลกำลังเผชิญวัฒนธรรม (Culture) และบุคลิกภาพ (Personality) ของบุคคลในสังคม ทั้งนี้จะได้กล่าวในรายละเอียดต่อไป

5. ตัวแปรที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางอารมณ์

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เล่นอภิปราย พบว่าการแสดงออกทางอารมณ์เป็นเรื่องของการเรียนรู้ภายในสังคม และมีตัวแปรสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลดังต่อไปนี้คือ

5.1 สถานการณ์ (Situation) ที่บุคคลกำลังเผชิญ

การแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลจะเป็นไปในลักษณะใดจำเป็นต้องคำนึงถึงสถานการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย ซึ่งจะเห็นได้จากการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างการแสดงออกทางอารมณ์เมื่อบุคคลอยู่ตามลำพัง กับการแสดงออกทางอารมณ์เมื่อบุคคลอยู่ต่อหน้าผู้อื่น กล่าวคือ การที่บุคคลอยู่ตามลำพังจะเป็นสถานการณ์ที่ทำให้บุคคลมีความเป็นส่วนตัว (Privacy) มาก เป็นช่วงหนึ่งของการแยกตนเองออกจากความสัมพันธ์ทางสังคม ทำให้บุคคลมีอิสระในการแสดงออก สามารถแสดงพฤติกรรมใด ๆ ได้ตามความต้องการของตน ดังนั้นสถานการณ์ที่บุคคลมีความเป็นส่วนตัว หรือเมื่อบุคคลอยู่ตามลำพังจึงเป็นการป้องกันตนเอง (Self) จากบทบาทที่บุคคลต้องแสดงออกเมื่อปรากฏตัวต่อหน้าผู้อื่น หรือเรียกว่าบทบาทที่ปรากฏต่อสังคม (Public Roles) โดยทั่วไปนั้นเมื่อบุคคลปรากฏตัวต่อหน้าผู้อื่นย่อมมีปฏิสัมพันธ์เกิดขึ้น และสิ่งที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ก็คือ ความคาดหวัง (Expectation) ของบุคคล ตลอดไปถึงความคาดหวังของสังคม ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วยเสมอ (Heiss, 1981 : 66-83) สำหรับบทบาทที่ปรากฏต่อสังคม

จะมีผลทำให้บุคคลต้องเก็บกด (Repression) หรือเพียงเบนความต้องการของตน เพื่อให้หลุดคล้อยกับความคาดหวังของผู้อื่น (Bensman & Lilienfeld 1979 : 171-184)

อึ้ง ไตมีการศึกษาทางสังคมวิทยาที่น่าสนใจเกี่ยวกับการปรากฏตัว (Self Presentation) กอฟแมน (Goffman 1959 : 1-16) ทว่าการศึกษาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยให้ความหมายของปฏิสัมพันธ์ว่าหมายถึงการปรากฏตัวอย่างทันทีทันใดของบุคคล ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกระทำของอีกบุคคลหนึ่ง เป็นลักษณะปฏิสัมพันธ์ของการเผชิญหน้า (Face-to-Face Interaction) ซึ่งปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นนี้ทำให้คนเรารู้จำเป็นต้องมีข้อมูล (Information) เกี่ยวกับบุคคลที่ปรากฏตัว เพื่อให้ปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลดำเนินไปด้วยดี ข้อมูลส่วนใหญ่ที่ได้รับความสนใจมักเกี่ยวข้องกับสถานะทางเศรษฐกิจสังคม (Socioeconomic) ของบุคคล ทัศนคติ (Attitude) ของบุคคล และความสามารถ (Competence) ของบุคคล เป็นต้น ในขณะที่ตัวบุคคลที่ปรากฏตัวมักมีความต้องการที่จะสร้างความประทับใจ (Impression) ในตนเอง ให้เป็นที่ปรากฏแก่ผู้อื่นอีกด้วย ดังนั้นปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจึงเป็นสิ่งที่อิทธิพลย้อนกลับ (Reciprocal) ต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคล

บอมิสเตอร์ (Baumister 1982) ได้นำแนวคิดของกอฟแมนมาอธิบายปรากฏการณ์และพฤติกรรมทางสังคม ได้แก่การให้และการรับความช่วยเหลือ (Helping and Receiving Help) การคล้อยตาม (Conformity) การต้านทาน (Reactance) การแสดงและการเปลี่ยนทัศนคติ (Attitude Expression and Change) การตอบสนองต่อการประเมิน (Response to Evaluations) พฤติกรรมก้าวร้าว (Aggressive Behavior) การระบุเหตุ (Attribution) ผลของงาน (Task Performance) การประจบประแจง (Ingratiation) และอารมณ์ (Emotion) ทั้งนี้เขาอธิบายว่าอธิบายว่าการปรากฏตัว เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากเหตุผล 2 ประการ คือ ประการแรกเพื่อรางวัล หรือความชื่นชมของผู้อื่นโดยทำให้ผู้อื่นพอใจในตนเอง ประการที่สองก็คือการปรากฏตัวเป็นวิธีการ (Means) ที่ทำให้บุคคลเกิดความล้มปรารถนาในตนเอง (Self-Fulfillment) หรือเป็นวิธีการที่บุคคลใช้เพื่อทำให้ผู้อื่นรับรู้ตนเองตามความต้องการที่ตนอยากจะเป็น (Ideal Self) ฉะนั้นการปรากฏตัวจึงมีผลให้บุคคลเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของตนไปตามความคาดหวังที่ตนต้องการ โดยเฉพาะเกี่ยวกับความคาดหวังต่อปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในอนาคต

แม้ว่าการศึกษาของบอมีลเตอร์จะไม่ได้อธิบายอย่างลึกซึ้งในส่วนที่เกี่ยวข้องพันธุกรรม การปรากฏตัวกับอารมณ์ แต่กระนั้น เขาก็อธิบายว่าอารมณ์เป็นเครื่องมือประการหนึ่งที่บุคคลใช้เพื่อสร้างความพอใจแก่ผู้อื่น แสดงว่าอารมณ์ที่บุคคลแสดงออกมานั้นย่อมสะท้อนถึงภาพลักษณ์ของบุคคล และโดยทั่วไปแล้วบุคคลจะพยายามรักษาภาพลักษณ์ที่ดีของตนไว้ กล่าวได้ว่าการที่บุคคลแสดงอารมณ์ออกมานั้น เขาจะต้องตระหนักถึงบทบาทที่ดำรงอยู่ ตลอดไปถึงความคาดหวังต่อบทบาทดังกล่าว สำหรับการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลต่างสถานการณ์ บทบาทของบุคคลย่อมแปรเปลี่ยนตามสถานการณ์ด้วย สอดคล้องกันที่ชอว์และคอสตันโซ (Shaw & Costanzo 1970 : 327-344) อธิบายว่าบทบาท (Role) เป็นรูปแบบของพฤติกรรมที่สังคมคาดหวังต่อบุคคลในสถานการณ์เฉพาะ นอกจากนี้สังคมมักจะกำหนดบทบาทที่แน่นอนของแต่ละบุคคล คือบทบาทในแต่ละวัย (Age) และบทบาทของเพศ (Sex) (Hollander 1981 : 324; McCall & Simmons 1982 : 213-219) ตัวอย่างเช่นสังคมทั่วไปมักคาดหวังว่าคนที่เป็นผู้ใหญ่จะต้องแสดงออกภายใต้เหตุผลมากกว่าอารมณ์ สำหรับสังคมไทยเด็กควรแสดงความเคารพนอบน้อมต่อผู้ใหญ่ และสำหรับบทบาทระหว่างเพศนั้นพบว่าโดยทั่วไปแล้วสังคมมักจะคาดหวังให้ผู้ชายมีการแสดงออกที่บ่งถึงความเข้มแข็งอดทน ส่วนผู้หญิงควรจะแสดงออกด้วยกิริยาอาการนุ่มนวลอ่อนโยน เป็นต้น

อนึ่ง การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยมุ่งศึกษาการแสดงออกทางอารมณ์ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ซึ่งเป็นวัยรุ่น (Adolescence) ที่มีการเปลี่ยนแปลงจากวัยเด็กไปสู่ผู้ใหญ่ หรือเป็นช่วงวัยที่เข้าสู่ความเป็นหนุ่มสาว (Puberty) มีการเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ชัดคือการเปลี่ยนแปลงของร่างกาย (Physical Changes) ทำให้วัยรุ่นสนใจเอาใจใส่รูปร่างที่ปรากฏของตนมาก ประกอบกับพัฒนาการทางความคิด (Cognitive Development) ซึ่งวัยรุ่นจะมีความสามารถในการเข้าใจ และสรุปความคิดของตนและผู้อื่นได้ ดังนั้นวัยรุ่นจะตระหนักว่าตนเองเป็นจุดสนใจของสังคม เป็นปรากฏการณ์ที่เรียกได้ว่าการยึดตนเองเป็นศูนย์กลางของวัยรุ่น (Adolescence Egocentrism) ซึ่งทำให้วัยรุ่นคิดว่าตระหนักว่าคนรอบข้างต่างก็สบตามองการกระทำของตน และมักจะเข้ามาวุ่นวายกับชีวิตของตนอีกด้วย (Elkind 1971 : 655-660) ทำให้วัยรุ่นพยายามแสวงหาความเป็นอิสระ เพื่อค้นหาความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งอีริคสันได้อธิบายไว้ในพัฒนาการของมนุษย์ขั้นที่ 5 ว่าระยะวัยรุ่นจะเป็นช่วงที่ กัดเอกลักษณ์และความสับสนในเอกลักษณ์ (Identity vs Identity Confusion)

ทั้งนี้วัยรุ่นจะแสวงหาเอกลักษณ์ได้จากการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลไม่ว่าจะเป็นพ่อแม่ ครูบา
 อาจารย์ เพื่อน ๆ (Erikson 1950 cited by Muuss 1975 : 64) เพราะฉะนั้น
 สังคมรอบข้างจึงมีอิทธิพลต่อวัยรุ่นมาก สอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (Social
 Learning Theory) ของแบนดูรา ซึ่งกล่าวว่าวัยรุ่นเป็นทศวรรษของความวุ่นวาย
 (Turbulent Decade) ที่ทุกคนไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ อย่างไรก็ตามความวุ่นวายที่เกิดขึ้น
 ขึ้นมาได้ขึ้นอยู่กับพัฒนาการของมนุษย์แต่เพียงประการเดียว หากยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทาง
 วัฒนธรรม และความคาดหวังของสังคมที่มีต่อบทบาทของวัยรุ่นด้วย (Bandura 1959
 cited by Muuss 1975 : 238)

สำหรับเพศ (Sex) ซึ่งเป็นตัวกำหนดบทบาททางสังคมระหว่างบุคคลอีกประการหนึ่ง
 นั้น จะเห็นได้ว่าเพศเป็นสิ่งที่ธรรมชาติกำหนดมาตั้งแต่กำเนิดเพื่อแยกความแตกต่างของมนุษย์
 แต่เมื่อพิจารณาถึงความแตกต่างระหว่างบทบาททางสังคมระหว่างผู้ชายกับผู้หญิงแล้วจะเห็นว่า
 ธรรมชาติไม่ได้เป็นฝ่ายกำหนดขึ้นมาเป็นกฎเกณฑ์ หากจะมีวัฒนธรรมและสังคมเป็นฝ่ายกำหนดความ
 แตกต่างของบทบาททางสังคม ทำให้ผู้ชายและผู้หญิงมีการเรียนรู้ความแตกต่างของบทบาททางเพศ
 (Schaffer 1981 : 1-35) และจากการศึกษาข้ามวัฒนธรรมเกี่ยวกับการรับรู้บทบาทของ
 ความเป็นชาย (Masculinity) และความเป็นหญิง (Femininity) พบว่าความเป็น
 ชาย-หญิงขึ้นอยู่กับค่านิยมที่แต่ละวัฒนธรรมกำหนดไว้ ซึ่งส่งผลต่อค่านิยม บรรทัดฐาน ตลอดจน
 ไปถึงพฤติกรรมการแสดงออกของผู้ชายและผู้หญิงในแต่ละสังคม ทั้งนี้ค่านิยมของความเป็น
 ชาย-หญิงนั้นอาจมีการเปลี่ยนแปลงได้เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม
 (Sebard 1984 : 44-45)

กล่าวโดยสรุปแล้วสถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลมีความ
 เกี่ยวข้องกับบทบาทของบุคคล และสถานการณ์ที่บุคคลเผชิญอยู่ ในที่นี้ผู้วิจัยได้นำมาเป็นตัวแปรของ
 การศึกษาครั้งนี้ โดยคำนึงถึงการดำเนินชีวิตประจำวันของนักเรียนระดับมัธยมทั้งเพศชายและ
 เพศหญิง ซึ่งจะต้องเผชิญกับบุคคลต่างสถานการณ์ ที่ทำให้วัยรุ่นจะต้องเปลี่ยนแปลงบทบาทซึ่งเกิดขึ้น
 ภายใต้สถานการณ์ที่แตกต่างกัน ตัวแปรที่ศึกษาครั้งนี้จึงแบ่งออกเป็น 4 สถานการณ์ดังนี้คือ

1. สถานการณ์ที่อยู่กับบุคคลที่มีสถานภาพสูงกว่า หมายถึง การแสดงออกทางอารมณ์เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูบาอาจารย์
2. สถานการณ์ที่อยู่กับบุคคลที่มีสถานภาพเท่าเทียมกัน หมายถึง การแสดงออกทางอารมณ์เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน
3. สถานการณ์ที่อยู่กับบุคคลไม่รู้จัก หมายถึง การแสดงออกทางอารมณ์เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า
4. สถานการณ์ที่อยู่ตามลำพัง หมายถึง การแสดงออกทางอารมณ์เมื่ออยู่ตามลำพัง

5.2 วัฒนธรรมและบุคลิกภาพของบุคคลในสังคม

วัฒนธรรมเป็นแบบแผนการเร่ยนรู้ และการปฏิบัติภายในสังคมใดสังคมหนึ่ง แบบแผนดังกล่าวสามารถเปลี่ยนแปลงได้ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคล หนึ่งวัฒนธรรมและการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม ย่อมเกิดเป็นลักษณะของบุคลิกภาพของสมาชิกภายในสังคมนั้น ๆ (Chapple 1970 : 148-149, 285-286) วัฒนธรรมจึงเป็นแกนกลางที่สร้างบุคลิกภาพของคนในแต่ละ สังคมขึ้นมา ทำให้สามารถรวมกันอยู่ได้ เพราะต่างก็เข้าใจบรรทัดฐาน (Norms) ของกันและกันได้ และต่างก็ยอมรับการปฏิบัติต่อกันภายใต้วัฒนธรรมเดียวกันจึงสามารถอยู่รวมกันได้ (ผะอบ นะมาตร์ 2524 : 73) ปัจจุบันมีการศึกษาวัฒนธรรมและบุคลิกภาพหรือที่นิยมเรียกกันว่ามานุษยวิทยาจิตวิทยา (Psychological Anthropology) เพื่อเปรียบเทียบถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคลิกภาพของมนุษย์กับวัฒนธรรม ซึ่ง ยศ สันตสมบัติ และคณะ (2527 : 5) กล่าวว่ามนุษย์ในวัฒนธรรมเดียวกันก็มักจะมีแบบแผนพฤติกรรม (Behavior Pattern) และโครงสร้างบุคลิกภาพ (Personality Structure) ที่คล้ายคลึงกัน และสังเกตเห็นได้เมื่อเปรียบเทียบกับมนุษย์ในสังคมอื่น ๆ ทั้งนี้จากแนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการแสดงออกทางอารมณ์ที่กล่าวไว้ในตอนต้น จะเห็นได้ว่าการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคลเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นจากการเร่ยนรู้ภายในสังคม หรือขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ดังนั้นวัฒนธรรมและค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมไทยย่อมมีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ของคนไทย

การวิจัยของลุนท์ โคมิน และลันท ลัมครการ์ (2522) เรื่องค่านิยมและระบบค่านิยมไทย โดยใช้แบบสำรวจวัดค่านิยมที่ผู้วิจัยคิดขึ้นแบบสำรวจดังกล่าวทำการวัดค่านิยมไทย 2 ประการคือ ค่านิยมจุดหมายปลายทาง และค่านิยมวิถีปฏิบัติ พร้อมนี้ได้ทำการสำรวจทัศนคติและพฤติกรรมเฉพาะ เรื่องเพื่อดูความสัมพันธ์ลัดคล้องกันของค่านิยมกับตัวแปรอื่น ๆ ได้แก่ทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัว ทัศนคติเกี่ยวกับลักษณะที่พึงปรารถนาของบุคคล ทัศนคติเกี่ยวกับการดำรงชีพ ทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทัศนคติและทัศนภาพเกี่ยวกับความยากจน ทัศนคติและทัศนภาพเกี่ยวกับการใช้อำนาจทางการเมือง ทัศนคติและความเชื่อเกี่ยวกับคำล่ณา พฤติกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัว พฤติกรรมเกี่ยวกับความสัมพันธ์กับบุคคลอื่น และพฤติกรรมด้านคำล่ณากับความเชื่อทางไสยศาสตร์ กลุ่มตัวอย่างของการวิจัยเป็นคนไทยทั้งเพศหญิงและเพศชาย จากกรุงเทพฯและต่างจังหวัดทั้ง 4 ภาคในประเทศไทย อายุตั้งแต่ 15-80 ปี และมีอาชีพที่แตกต่างกันตั้งแต่ข้าราชการ ฆราวาส ตลอดไปถึงนักศึกษาและข้าราชการระดับต่าง ๆ จำนวนทั้งสิ้น 2,469 คน โดยที่กลุ่มตัวอย่างจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้อย่างต่ำอ่านหนังสือออก

ผลการวิจัยพบว่าในส่วนที่เกี่ยวกับค่านิยมวิถีปฏิบัติกลุ่มตัวอย่างได้จัดค่านิยมระดับสูงกลุ่มหนึ่งขึ้น ซึ่งได้แก่ค่านิยมที่เน้นความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล คือ การรักษาน้ำใจกัน การบังคับตนเอง การมีน้ำใจเมตตาอารี และความลุ่มลัดคล้องกับผลการสำรวจทัศนคติเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลที่พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประมาณร้อยละ 85 แสดงความเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "การรู้จักกับคนมากและการรักษาไมตรีจิตต่อกันเป็นสิ่งจำเป็นมาก" และในส่วนของพฤติกรรมและประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นนั้น พบเช่นกันว่าประมาณร้อยละ 50 แสดงความเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "เมื่อข้าพเจ้าไม่พอใจใคร ข้าพเจ้ามักจะไม่แสดงออกมาโดยตรง" และสำหรับคำกล่าวที่ว่า "ในชีวิตจริงการมีธรรมาจริยไมตรีที่ดีกับคนทั่วไปไม่สำคัญเท่ากับความเอาจริงเอาจังกับชีวิตการงานเลย" พบว่าร้อยละ 61 ไม่เห็นด้วยกับข้อความดังกล่าว นอกจากนี้พบว่า ทัศนคติเกี่ยวกับลักษณะที่พึงปรารถนาของบุคคลกลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 60 ขึ้นไป แสดงความเห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "ผู้ที่เข้มแข็งจะไม่แสดงอารมณ์ และความรู้สึกของเขาให้ผู้อื่นรู้"

สำหรับในส่วนของพฤติกรรม และประสบการณ์เกี่ยวกับความสัมพันธ์ภายในครอบครัวนั้น พบว่ากลุ่มตัวอย่างประมาณร้อยละ 65 เห็นด้วยกับคำกล่าวที่ว่า "เมื่อเป็นเด็ก พ่อแม่มักจะ

สอนเล่นว่าเป็นเด็กเป็น ลีลาห้ามเพียงผู้ใหญ่ ไม่มีความเคารพ" จากผลการวิจัยที่ปรากฏทั้งหมด ผู้วิจัยได้สรุปว่าค่านิยมที่สำคัญประการหนึ่งสำหรับสังคมไทยนั้น คือความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล เป็นไปตามลักษณะของสังคมไทยที่เน้นการใกล้ชิดสัมพันธ์ ทำให้บุคคลต้องปรับตัวให้เข้ากับโอกาส สงวนและสิ่งแวดล้อม อนึ่งความสัมพันธ์ของระบบอาวุโสภายในครอบครัวไทยยังมีอยู่อย่างหมกมุ่น

ยศ สันติสัมพันธ์ และคณะ (2527) ได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมไทยใช้แบบสอบถามที่ดัดแปลงมาจาก California Psychological Inventory (CPI) เป็นเครื่องมือวัดผลตอบสนองทางจิตวิทยาที่สร้างขึ้นเพื่อประเมินลักษณะทางบุคลิกภาพของบุคคลหรือของกลุ่ม โดยเน้นลักษณะของพฤติกรรมระหว่างบุคคล และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่สะท้อนออกมาจากผลตอบสนองแบบสอบถามนี้ประกอบด้วยข้อความสั้น ๆ 480 ข้อ แต่ละข้อมุ่งที่จะวัดผลสะท้อนของการรับรู้ในแง่ของจิตใจว่าสำหรับผู้ตอบคำถามเหล่านี้จะอะไรเป็นสิ่งสำคัญที่สุดสำหรับเขา ผู้ที่ทำแบบสอบถามจะแสดงความรู้สึกเห็นด้วย หรือไม่เห็นด้วยกับข้อความแต่ละข้อ ซึ่งคำตอบทั้งหมดจะได้นำมาจัดลำดับคะแนน และแยกออกเป็นสเกลต่าง ๆ ทั้งหมด 18 สเกลด้วยกันเพื่อใช้ประเมินลักษณะของบุคลิกภาพ การวิจัยครั้งนี้สุ่มตัวอย่างจากคนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไทย 3 กลุ่มคือ กลุ่มอาจารย์ นักศึกษา และลูกจ้างในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผลการวิจัยส่วนหนึ่งพบว่าลักษณะที่นำสนใจในบุคลิกภาพของคนไทย คือความพยายามที่จะรักษาหน้าและภาพพจน์ที่ดีในสายตาของผู้อื่น ทั้งนี้สอดคล้องกับลักษณะทางบุคลิกภาพของคนไทยที่มีความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่นนั้นมักอยู่ในระดับผิวเผิน คือเป็นลักษณะที่เรียกว่าการปรุงแต่งทางสังคม (Social Cosmetics) คือความพยายามรักษาความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และหลีกเลี่ยงความขัดแย้งกับการประชันหน้า และยังพบว่าความพยายามที่จะรักษาหน้านี้ยังมีความสอดคล้องรองรับกับลักษณะของการควบคุมตนเองได้ดี มีความสามารถในการควบคุมอารมณ์ และความไม่พอใจของตนเองได้ดี และจะไม่แสดงความรู้สึกโกรธ หรือไม่พอใจออกมาให้เป็นที่สังเกตเห็นได้ คนไทยมักพยายามรักษาความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่นไว้ ความรู้สึกไม่พอใจต่อผู้อื่นนั้นอาจจะได้รับการระบายออกโดยการดัดแปลง (Channel) เป็นเรื่องฮาซัน การหยอกล้อ (Joking Relationships) การเยาะเย้ยถากถางหรือเรื่องราวที่เล่าลู่กันฟังในกลุ่มเพื่อนที่สนิทสนมกัน

สำหรับในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับแนวตั้ง (Vertical Social Relations) หรือความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่กับผู้เยาว์ คนไทยจะมีลักษณะที่อ่อนน้อมถ่อมตน เคารพบนอบ มีความเกรงใจ และชอบเอาใจผู้ใหญ่ ส่วนในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมในระดับแนวนอน (Horizontal Social Relations) หรือความสัมพันธ์ระหว่างคนที่มีสถานภาพเท่าเทียมกัน เช่นในกลุ่มเพื่อน ความสัมพันธ์มักจะออกมาในรูปของการแข่งขัน การแสดงออก และการชิงดีชิงเด่น แต่ความสัมพันธ์ชนิดนี้ก็มักจะลงเอยในลักษณะของการประณีประนอม และการหลีกเลี่ยงความขัดแย้งเช่นกัน

งานวิจัยของกฤตยา อารยะศิริ (2523) เรื่องการแสดงอารมณ์ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยและอเมริกัน ในการปะทะสัมพันธ์กับบุคคลที่มีสถานภาพเป็นอาจารย์ผู้สอน บิดาหรือมารดา และเพื่อนในสภาพการณ์ทางสังคมที่มีกลุ่มบุคคลไม่คุ้นเคย ที่มีกลุ่มบุคคลคุ้นเคยจำนวนมาก ร่วมอยู่ และสภาพการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ โดยใช้แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น แบบสอบถามแบ่งเป็น 3 ชุดย่อยเพื่อศึกษาอารมณ์โกรธ ดีใจ และเสียใจ แต่ละชุดประกอบด้วยเรื่องสั้น เรื่องอารมณ์ อารมณ์ละ 2 เรื่อง และมีการแปรผันเรื่องตามสถานภาพของบุคคล และสภาพการณ์ทางสังคม รวมเป็น 18 ตัวเรื่อง สำหรับอารมณ์หนึ่ง ๆ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาระดับปริญญาตรีชายหญิงที่สุ่มเลือกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยอ่าวไทย เมืองโอไฮโอ สหรัฐอเมริกา สถาบันละ 313 คน

ผลการวิจัยพบว่าการแสดงอารมณ์ระหว่างนักศึกษาไทยและนักศึกษามอเมริกันเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลต่างสถานภาพ จะมีความแตกต่างกัน เฉพาะอารมณ์โกรธเท่านั้น ทั้งนี้กลุ่มนักศึกษาไทยที่ปะทะสัมพันธ์กับเพื่อนจะแสดงอารมณ์โกรธ มากกว่ากลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับบิดาหรือมารดา และมากกว่ากลุ่มที่ปะทะสัมพันธ์กับอาจารย์ผู้สอน ในขณะที่การแสดงอารมณ์โกรธของนักศึกษามอเมริกันเมื่อปะทะสัมพันธ์กับบุคคลต่างสถานภาพไม่มีความแตกต่างกัน และการแสดงอารมณ์ระหว่างนักศึกษาไทย และนักศึกษามอเมริกันเมื่อปะทะสัมพันธ์กับสภาพการณ์ทางสังคมที่ต่างกันนั้น พบว่าการแสดงอารมณ์ตามการคาดคิดของนักศึกษาไทยจะแปรผันตามสภาพการณ์ทางสังคมมากกว่านักศึกษามอเมริกัน เฉพาะอารมณ์เสียใจเท่านั้น ทั้งนี้พบว่าเมื่อนักศึกษาไทยอยู่ในสภาพการณ์ที่ไม่มีบุคคลอื่นร่วมอยู่ด้วยได้แสดงอารมณ์มากกว่ากลุ่มที่อยู่ในสภาพการณ์ที่มีบุคคลคุ้นเคยจำนวนมาก

ร่วมอยู่ และมากกว่ากลุ่มที่อยู่ในสภาพการที่มีกลุ่มบุคคลไม่คุ้นเคยร่วมอยู่ ในขณะที่นักศึกษา
อเมริกันเมื่ออยู่ในสภาพการต่างสังคม 3 ประเภท มีการแสดงอารมณ์เสียใจไม่แตกต่างกัน

นอกจากนี้ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับระดับอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจ พบว่าระหว่างนักศึกษา
ทั้ง 2 กลุ่มวัฒนธรรมไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในระดับอารมณ์โกรธ
ตีใจ และเสียใจ เช่นเดียวกับที่พบว่าการแปรผันของระดับอารมณ์ทั้ง 2 กลุ่มวัฒนธรรมไม่มีความ
แตกต่างกันตามสถานการณ์ภาพของบุคคลที่ปะทะสัมพันธ์ และสภาพการต่างสังคม ผลการวิจัยครั้งนี้
ย่อมแสดงให้เห็นว่าการแสดงอารมณ์ของบุคคลต่างวัฒนธรรมมีความแตกต่างกัน แม้ว่าความแตกต่าง
ที่เกิดขึ้นจะเป็นเฉพาะบางอารมณ์ เท่านั้นก็ตาม อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ตามเมื่อเปรียบเทียบระหว่างการแสดงอารมณ์
ของนักศึกษาไทย และนักศึกษาอเมริกัน ส่วนใหญ่แล้วการแสดงอารมณ์ของนักศึกษาไทยจะมีการแปรผัน
ตามสถานการณ์ภาพของบุคคล และสภาพการต่างสังคมที่ปะทะสัมพันธ์มากกว่านักศึกษาอเมริกัน

โดยสรุปแล้ว ผลการวิจัยเกี่ยวกับค่านิยม ลักษณะบุคลิกภาพ และวัฒนธรรมของสังคมไทย
ตลอดไปถึงลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์ของนักศึกษาไทย แสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องกันของ
ผลที่ปรากฏว่า โดยทั่วไปคนไทยมีบุคลิกลักษณะที่เน้นความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ไม่นิยมการ
แสดงออกที่จะทำให้เกิดความขัดแย้งกับบุคคลอื่น และสังคมไทยยังคงรักษาระบบอาวุโสที่ให้ความ
สำคัญกับการเคารพนับถือผู้ใหญ่ มีความเกรงใจผู้อาวุโส และจะไม่แสดงอารมณ์ต่อหน้าบุคคล
ที่มีสถานภาพสูงกว่าตน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้แบ่งวัตถุประสงค์ออกเป็น 2 ประการคือ วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ ดังนี้คือ

วัตถุประสงค์ทั่วไป

1. เพื่อศึกษาระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน
ของนักเรียนมัธยมตามการรับรู้ของตนเอง
2. เพื่อศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันของนักเรียน
มัธยมตามการรับรู้ของตนเอง

วัตถุประสงค์เฉพาะ

1. ศึกษาระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจของนักเรียนชาย และนักเรียนหญิง ตามการรับรู้ของตนเอง เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพัง
2. ศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจของนักเรียนชาย และนักเรียนหญิงตามการรับรู้ของตนเอง เมื่ออยู่หน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพัง
3. ศึกษาระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจของนักเรียนมัธยมทั้งหมดตามการรับรู้ของตนเอง เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพัง
4. ศึกษาพฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์โกรธ ตีใจ และเสียใจ ของนักเรียนมัธยมตามการรับรู้ของตนเอง เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพัง

สมมติฐานของการวิจัย

การศึกษาการแสดงออกทางอารมณ์ในสถานการณ์ที่แตกต่างกันของนักเรียนมัธยมศึกษาตามการรับรู้ของตนเอง ผู้วิจัยตั้งสมมติฐานในการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

1. ระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์โกรธของนักเรียนชาย นักเรียนหญิง และนักเรียนมัธยมทั้งหมด เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพังจะแตกต่างกัน
2. ระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์ตีใจของนักเรียนชาย นักเรียนหญิง และนักเรียนมัธยมทั้งหมด เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพังจะแตกต่างกัน

3. ระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์เสียใจของนักเรียนชาย นักเรียนหญิง และนักเรียนมัธยมทั้งหมด เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพังจะแตกต่างกัน

ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ประกอบด้วยนักเรียนชาย และนักเรียนหญิง ระดับชั้นมัธยมปีที่ 2 และมัธยมปีที่ 5 ปีการศึกษา 2527 จำนวน 504 คน

ตัวแปรในการศึกษาคั้งนี้คือ

ตัวแปรอิสระ ได้แก่

1. ประเภทของอารมณ์ คือ อารมณ์โกรธ ดีใจ และเสียใจ
2. สถานการณ์ที่แตกต่างกัน คือ เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพัง

3. เพศของนักเรียน คือ นักเรียนชาย นักเรียนหญิง

ตัวแปรตาม ได้แก่

1. ระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์
2. พฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์

คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

1. การแสดงออกทางอารมณ์ หมายถึง ปฏิกริยาที่เกิดขึ้นเมื่อบุคคลมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมกับผู้อื่น ในที่นี้แบ่งเป็น 2 ส่วน คือระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์ และพฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์

2. อารมณ์โกรธ หมายถึง ภาวะที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดความขุ่นมัว ชัดเคืองใจ หรือไม่พอใจจนสามารถรายงานออกมาเป็นระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เด่นชัด

3. อารมณ์ดีใจ หมายถึง ภาวะที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดความพอใจ ความยินดีหรือมีความสุข จนสามารถรายงานออกมาเป็นระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เด่นชัด

4. อารมณ์เสียใจ หมายถึง ภาวะที่กระตุ้นให้บุคคลเกิดความเศร้า สลดหดหู่หรือสะเทือนใจ จนสามารถรายงานออกมาเป็นระดับความเข้มของการแสดงออกทางอารมณ์ และแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมที่เด่นชัด

5. นักเรียนระดับมัธยม หมายถึง นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 2 และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ประจำปีภาคปลาย ปีการศึกษา 2527 จากโรงเรียนรัฐบาลในกรุงเทพมหานคร

6. สถานการณ์ที่แตกต่างกัน หมายถึง สถานการณ์ที่มีอิทธิพลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ของบุคคล ได้แก่ เมื่ออยู่ต่อหน้าพ่อแม่-ครูอาจารย์ เมื่ออยู่ต่อหน้าเพื่อน เมื่ออยู่ต่อหน้าคนแปลกหน้า และเมื่ออยู่ตามลำพัง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมการแสดงออกทางอารมณ์ของนักเรียนมัธยมเมื่อเกิดอารมณ์โกรธ ดีใจ และเสียใจ
2. เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจ ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออกทางอารมณ์กับการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างบุคคล
3. เพื่อทำให้ครูผู้สอน หรือฝ่ายแนะแนว เข้าใจถึงลักษณะการแสดงออกทางอารมณ์ โกรธ ดีใจ และเสียใจ ในแต่ละสถานการณ์ของนักเรียนมัธยม เพื่อจะได้เสนอแนะวิธีการแสดงออกที่เหมาะสมในแต่ละสถานการณ์